

BEZ MUŽŮ TO NEPŮJDE / NINA FÁROVÁVAN DER GAAG, NIKKI. 2014. *FEMINISM AND MEN*. LONDON: ZED BOOKS.

V loňském roce vyšla kniha genderové aktivistky a nezávislé spisovatelky Nikki van der Gaag s názvem *Feminism and Men*. Jak již název napovídá, hlavním tématem knihy je vztah mezi muži a feminismem. Jedná se o popularizační knihu, která má však co nabídnout i odborníkům a odborníkům: může být ukázkou toho, jak napsat knihu o genderové rovnosti pro širokou veřejnost.

Otázky, které si autorka v knize klade, jsou reakcí na zvyšující se potřebu zapojování mužů do rozličných feministických kampaní či projektů, jejichž cílem je podpora genderové rovnosti. Tohoto jevu si můžeme všimnout v posledních letech i v českém prostředí. Autorka rozebírá v knize několik základních genderových témat, jejichž prostřednictvím se snaží upozornit na klíčový problém týkající se genderové rovnosti a feminismu. Tím je podle ní běžná praxe většiny genderových politik či projektů, které se zaměřují na problémy žen nebo mužů odděleně. Podle mínění autorky se málokdy setkáme s projektem, který by řešil situaci žen a mužů ve vzájemných souvislostech, tedy že by se věnoval tomu, jak v dané oblasti napomoci ženám i mužům zároveň. Mnoho genderových politik opomíjí muže a jejich problémy nebo směřuje „mužské“ problémy do jiných, oddělených projektů. Toto oddělování však podle autorky není pro nikoho přínosné. Autorka klade důraz na to, aby problémy mužů a žen byly vnímány komplexně a aby muži byli zapojováni (a sami se zapojovali) do feministických projektů.

Kniha je členěna do sedmi kapitol. Každá kapitola se věnuje jednomu samostatnému tématu, které se autorka vždy snaží propojit s hlavním tématem knihy. V úvodní kapitole autorka popisuje současné, často ambivalentní postavení žen. V posledních desetiletích nastala obrovská a pozitivní změna v životech žen, zároveň ale narůstají ekonomické

nerovnosti a rozmáhá se náboženský a kulturní konzervatismus, což podkopává vše, co si ženy doposud vybojovaly. Muži stále drží většinu moci a ženy jsou v mnoha zemích vnímány jako podřadné. Zároveň je problematizován tradiční model silného muže živitele, a to jak ze strany mužů, tak ze strany žen. Současně je jedním z důležitých bodů posledních let vzrůstající zájem mužů o podporu genderové rovnosti. Na základě těchto skutečností si autorka pokládá klíčové otázky (s. 6), na které se snaží v průběhu knihy odpovědět: Mohou muži a ženy bojovat za genderovou rovnost spolu, nebo musí bojovat zvlášť? Je ve „feministické revoluci“ prostor i pro muže? A chtějí muži vůbec být její součástí?

Ve druhé kapitole autorka osvětluje vztah mužů (i žen) k feminismu. Část kapitoly věnuje samotnému slovu feminismus a jeho negativním konotacím po celém světě. Zajímavým poznatkem je, že sousloví „genderová rovnost“ negativní konotaci nemá, a proto je ho v dnešní době podle autorky často využíváno i v případech, kdy by ekvivalentně místo něj mohlo být použité slovo feminismus (což můžeme často vidět i v českém kontextu). Autorka se v této kapitole také věnuje zajímavé diskusi, zda muž může být nazýván feministou. Předkládá názory souhlasné i nesouhlasné, přičemž souhlasné názory v autorčině výzkumu pro tuto knihu převažují. Autorka tento jev vysvětluje generační výměnou – starší generace feministek byla vůči mužům spíše nedůvěřivá, přičemž mladá generace si uvědomuje důležitost zapojení mužů do bojů o genderovou rovnost, a proto také nemá problém s nazýváním muže feministou. Autorka v této kapitole uvádí několik konkrétních příkladů, kdy se muži dobrovolně zapojují do „feministické revoluce“ (kampaně proti násilí na ženách, aktivity prosazující otcovskou dovolenou nebo právo na péči o děti).

ZPRÁVA Z MEZINÁRODNÍ KONFERENCE O MUŽÍCH A MUŽSTVÍ V NEW YORKU / Iva Šmídová

Na začátku března se uskutečnila velkolepá konference o zapojení mužů a chlapců do genderové rovnosti, která se explicitně hlásila ke kritickému, profeministickému přístupu: International Conference on Men and Masculinities: Engaging Men and Boys in Gender Equality (5.–8. března 2015, New York). Po čtyři dny se v jednom konferenčním prostředí na Manhattanu (pro mnohé v pupíku světa i „Velkém jablku“) setkávali akademici, lidé z neziskových organizací, terénní pracovníci, terapeuti, osobnosti z politiky, mediální celebrity a další účastníci a účastnice angažovaní v práci s muži nebo v tematickém výzkumu a výuce. Na seznamu konferenčních prezentujících se skvěla významná jména jako Michael Kaufman, Michel Messner, Harry Brod, Jeff Hearn, Joe Pascoe. Konferenci připravilo Centrum studia mužů a mužství Stony Brook University, zaštitěné zvukným jménem Michaela Kimmela, který konferenci uváděl i uzavíral. Spolupracovali s několika partnery: MenEngage (aliancí zastřešující neziskové organizace pracující s muži a chlapci na prosazování genderové rovnosti), Americkou asociací mužských studií (fórem pro výuku a výzkum kritických mužských studií) a ManUp (iniciativou pro začínající globální vůdce k potlačení násilí na ženách).

Velkolepou byla konference hned v několika ohledech kromě samotné konferenční destinace a počtu konferenčních účastníků (přes 600). Byla velmi americká v té nejkonvenčnější představě, kterou si pod tím lze představit. Slavnostní večerní gala, jímž byla konference zahájena, nabídla recitace poezie, ukázky z muzikálů, filmů a slavnostní projevy zástupců newyorské radnice, pozdravy od Eve Ensler či přednášku Glorie Steinem – nestorek amerického feminismu: vše v profesionální moderaci za usmě-

Ve třetí kapitole se autorka věnuje genderové socializaci a konformním představám, co znamená být mužem či ženou. Genderová socializace začíná preferováním chlapců již před narozením (v souvislosti s „genderocitou“) a pokračuje tím, že globálně jsou dívky méně často vzdělávány ve školách a jsou směřovány do hůře placených zaměstnání. Autorka nezapomíná ani na nerovný přístup k dívkám v „západních“ zemích, jehož součástí je tzv. růžovo-modré dělení (*pink-and-blue divide*) či směřování dívek do „ženských“ zaměstnání. Jeden z největších problémů spatřuje autorka v nejasných očekáváních, která jsou v dnešní době spojená s chlapci a muži. Podle autorky se stále tvrdí, že „kluci jsou prostě kluci“ (s. 52). Tím však není řečeno, co se od nich očekává. V důsledku chlapci těžko přebírají za něco odpovědnost a ze svého okolí získávají pocit, že by měli světu ukazovat jen „mužskou“ část sebe, protože tu chce společnost vidět. Jako přirozenou cestu, jak získat respekt, vidí riskantní chování a odmítání všeho ženského. Genderová socializace tedy ve výsledku brání mužům v tom, aby se sami začali zasazovat za genderovou rovnost, protože je činí slepými ke zkušenostem žen. Ve druhé části třetí kapitoly se autorka krátce věnuje nebezpečím pornografie a náboženského konzervatismu a jejich vlivu na genderovou rovnost.

Čtvrtá kapitola se zaměřuje na témata zdraví a vzdělávání z genderové perspektivy. Autorka tvrdí, že zaměření se na prosperitu dívek či žen v těchto oblastech většinou vede k zanedbání chlapeckého nebo mužského zdraví a vzdělávání. A je to právě mužské zdraví a vzdělávání, které nebývá součástí genderových politik, ačkoli mužský prospěch v těchto oblastech má nemalý vliv na životy žen (např. vzdělanější muži více podporují genderovou rovnost, muži zájímající se o své zdraví žijí podle průzkumů déle). Autorka tím otevírá jedno z klíčových sdělení celé knihy. Podle ní není uplatňován žádný integrovaný přístup, který by zabezpečoval, že bude postaráno o muže i ženy zároveň. Je

tedy třeba dát šanci takovým programům a politikám, které budou genderově synchronní a budou spojovat často rozdílné potřeby. Autorka proto představuje různé genderové projekty z celého světa, jejichž pomocí se snaží dokázat, že pouze „ženské“ projekty často ženám přinášejí negativní důsledky a že pokud muži nebudou zahrnuti do projektů společně se ženami, nikdy nebude dosaženo genderové rovnosti.

V páté kapitole se autorka zaměřuje na témata ženské práce, mužské moci na pracovním trhu a na představu muže živitele. Rozebírá jevy jako genderově nerovné odměňování (*gender pay gap*), nedostatek žen na rozhodovacích pozicích nebo směřování žen do hůře placených zaměstnání. Věnuje se však i chudým pracujícím mužům, kteří ze současného patriarchálního společenského nastavení příliš netěží, protože nemají na dohled společensky žádanou vizi muže živitele. Jediným způsobem, jak může podle autorky dojít k nutnému ekonomickému posílení žen, je opět zapojení mužů – muži musejí být připraveni zapojit se do domácí sféry (výchova dětí, domácí práce atd.), odevzdat část své moci a vzdát se zakořeněných představ o tom, co znamená být mužem (s. 138). Spolu s tím může ke zlepšení situace žen na trhu práce napomoci dostupná péče o děti, podpora žen na pracovišti nebo dostatek rolových modelů.

Šestá kapitola se věnuje tématu otcovství a jeho spojení s feminismem. Podle autorky bývá otcovství v posledních letech spojováno s genderovou rovností a feminismem, jelikož větší zapojení mužů do péče má pozitivní vliv na děti, muže i ženy. Autorka zdůrazňuje bariéry, které v dnešní době brání mužům aktivně se podílet na péči o děti (stereotypy, finanční zajištění, nedostatek firem podporujících sladování pracovního a osobního života aj.). Hlavní překážkou pro dosažení genderové rovnosti tedy podle ní v dnešní době nejsou osobní postoje lidí, ale strukturální bariéry, jež nutí muže a ženy k volbám, které nekorespondují s jejich preferencemi. Je také důležité říci, že autorka rozlišuje

vavých, pečlivě upravených tváří a fazón. Součástí slavnostního programu u konferenční večeře byla konverzace s herečkou Jane Fonda a závěrečný panelový blok moderovala Naomi Wolf. Zejména někteří participanté a participantky ze starého kontinentu byli touto okázalostí poněkud zaskočeni, ovšem motiv překračování zažitých disciplinárních hranic či míra osobního angažmá v nápravě genderových nerovností a nespravedlnosti nakonec byla jedním z hlavních nosných a přínosných konferenčních momentů.

Začátek konference byl navíc poznamenán tím, že si příroda pohrála s počasím, kdy se v sérii březnových sněhových bouří řada účastnic a účastníků vůbec na místo konference nedostala a někteří dokonce seděli v letadle, které málem sjelo z runwaye do řeky Hudson na newyorském letišti La Guardia, což se dostalo mezi hlavní světové zprávy těch dní. Naopak konec konference byl časově přizpůsoben tomu, aby se účastníci mohli včas přesunout na odpolední místo srazu pochodu k Mezinárodnímu dni žen, na který zvaly letáky i samotný konferenční program. Bezprostředně po konferenci se také konalo 59. zasedání Komise pro postavení žen OSN (9.–20. března 2015), tato časová souslednost přilákala ještě další účastnice a účastníky z celého světa. Na konferenci se byla rozebírána iniciativa žen OSN HeForShe, proslavená projevem celebrity Emy Watson na Mezinárodní den žen v letošním roce, a muži se k její podpoře symbolicky hlásili odznáčkem připnutým na klopě svrchníků.

Konference explicitně odkazovala k několika předchozím větším událostem z oblasti studia mužů a mužství, zejména k islandské Severské konferenci o výzkumu mužů a mužství konané v červnu 2014 v Reykjavíku.¹ Ta byla výrazně komornější a uhlazenější akademickou událostí ve srovnání s newyorskou „konferenční smrtí“. Program samotné Mezinárodní konference o mužích a mužství probíhal většinou v sedmi až devíti paralelních sekcích, a to od časného rána do pozdního večera. Konferenční atmo-

mezi muži bojujícími za genderovou rovnost a mezi muži, kteří jsou zapojeni do různých hnutí za práva mužů (*men's rights movements*). Podle autorky do této kategorie spadají rovněž hnutí za práva otců, jejichž členy jsou často rozvedení muži, kterým bylo částečně odepřeno podílet se na výchově svých dětí. Cílem těchto často misogynních a antifeministických hnutí je návrat k původním genderovým normám a rodinným strukturám, aby byla obnovena kontrola nad rodinou ze strany mužů. Taková hnutí, která se na venek zdají genderově rovnostářská (např. skupiny prosazující střídavou péči o děti po rozvodu), přičemž uvnitř jsou velmi antifeministická, můžeme nalézt i v České republice.

V sedmé kapitole se autorka věnuje tématu násilí, především násilí na ženách. Autorka se znovu částečně vrací k údajům ze třetí kapitoly o genderové socializaci, jelikož hlavní příčinou mužského násilí na ženách je podle jejího přesvědčení právě nedostatečný respekt mužů k ženám, který muže provází již od útlého věku. Násilí je podle autorky v dnešní společnosti stále často akceptováno bez jakékoli hlubší kritické revize a je propojeno s maskulinitou, patriarchátem a mocí. Autorka se v kapitole také věnuje zanedbávaným tématům, jako je mužské znásilnění nebo násilí na mužích. Popisuje i kampaně proti násilí na ženách, do kterých se v posledních letech výrazně zapojují muži (*White Ribbon, One Billion Rising, One Man Can aj.*).

V závěru autorka shrnuje myšlenky, které se prolínají celou knihou. Připomíná, že dokud budou muži marginalizováni v diskusích o genderu, budou stále jen fungovat jako bariéra pro dosažení genderové rovnosti. Důležité je tedy být otevřen vůči dialogu a spolupráci a nevnímat mužská a ženská hnutí jako protikladná či konfliktní, protože genderová asymetrie nás přivede jen do problémů. Autorka si uvědomuje, že vytvářet svět, kde jsou si muži a ženy rovni, není jednoduché, protože k tomu je třeba, aby muži problematizovali svá historická privilegia a oprostili se od tradičních úzkoprsých modelů, které jim

nepřinášejí štěstí ani svobodu. Feminismus by se proto měl snažit zahrnout muže do své koncepce stejně tak, jako by se muži měli snažit bránit feminismus. Boj o genderovou rovnost na tom podle autorky závisí. Nesmí však přestat být brán zřetel na ženy, které jsou stále v centru feministické revoluce.

Autorka v knize navazuje především na výsledky z vlastního online výzkumu, který se týkal zapojování mužů do feministických hnutí a zaměřoval se na názory genderových aktivistek a aktivistů z celého světa. Autorka pomocí výsledků z tohoto výzkumu vytváří v knize určité rámce, které doplňuje dalšími informacemi, jež pocházejí z jejích vlastních dříve provedených rozhovorů či výzkumů, nebo cituje odborné genderové publikace. Zároveň při podpoře svých argumentů čerpá z rozličných internetových stránek, od publicistických přes aktivistické, a vytváří tak určitý čtenářsky snadno přístupný příběh o genderové ne/rovnosti.

Po přečtení knihy lze říci, že kniha Nikki van der Gaag je vhodná zvláště pro širší, možno říci „laické“ publikum, zejména díky přívětivému jazyku. Autorka napsala knihu s určitou beletristickou lehkostí, což ale neubírá na vážnosti a důležitosti jednotlivým tématům. Jedná se o popularizační knihu, která spíše shrnuje dosavadní poznatky, než by přinášela nové teorie či argumenty. Ukazuje nám však, jak zapojovat muže do úsilí o genderovou rovnost a proč je důležité o tom diskutovat. Kniha tak může být výchozím bodem pro všechny, kteří a které se začínají zajímat o téma genderové rovnosti či feminismu. Může ale sloužit také jako užitečný zdroj pro lidi z praxe, a to s díky množství odkazů na odbornou literaturu, konkrétním výzkumům a aktivitám v oblasti genderové rovnosti. V neposlední řadě je kniha rovněž ukázkou, jak lze zajímavě a čtenářsky poutavě propojit statistiky a kvalitativní data. A je to právě tento posledně uvedený aspekt (spolu s ne-vědeckým jazykem), který může i odborníkům a odborníkům ukázat, jak napsat popularizační knihu o genderové rovnosti. Vzhledem k ny-

sféra byla kromě okázalosti prodchnuta motivačními apely a pozitivním nadšením, což mohlo být přijato s jistými rozpaky. Přesto nebo také právě proto byl samotný program velmi inkluzivní, a tudíž zánrově pestrý. Zároveň nepůsobil dojmem, že „bereme všechno“, sjednocovalo jej jasné přihlášení se ke spolupráci se ženskými organizacemi a důraz na řešení (světových) nerovností, jež právě na ženy – a často kvůli mužům – dopadají silněji. Vlastně skepse a nedůvěra k mužskému angažmá v genderové rovnosti na konferenci zaznívala spíše od zástupkyň ženských organizací zařazených do konferenčního programu. Tento bezesporu legitimní postoj však v podstatě sdílela i naprostá většina mužských konferenčních účastníků. Ti, na které kritika mířila, zůstali spíše vně konferenčních prostor.

Americký rukopis se projevil nejen ve formátu konference, k němuž patřil i velký respekt k názoru každého účastníka a stírný odstup mezi zakladateli a nováčky v oboru, a to včetně oslovení křestními jmény, kdy si profesorští nestoří po první zmínce zapamatují vaše jméno a pak vás jím zdraví. Projevil se i v tematickém zaměření sekcí, jež bylo pro účastníky z evropského kontinentu v něčem velmi obohacující. Jedním z dominantních témat bylo násilí, zejména neskryté, například znásilnění na univerzitním kampusu (campus rape), jež tvoří konstituční součást mužské socializace v určitých kolektivech. Ukázalo se, že řada univerzitních profesorů mužských studií vlastně figurovala na svých pracovištích také jako konzultanti nebo poradci a svým způsobem terénní pracovníci v této oblasti. Dalším tématem byly otázky související s etnicitou a „rasovými“ perspektivami genderových vztahů, do nichž se promítala zejména historická zkušenost nerovností specificky na americké půdě. Některé z příspěvků byly etnocentrické (v kontextu USA poplatné pionýrské historii přistěhovalého „bílého muže“ a amerického selfmademana) a postrádaly reflexi vlastního kulturního ukotvení. Výrazným tématem jinak byla práce s chlapci a chlapectvím a s kombinace-

nější situaci genderové rovnosti v České republice takových knih nikdy nebude dost.

Za slabou stránku této knihy považuji autorčinu snahu propojit do jednoho obrazu mnoho různých, a to nejen geografických kontextů. Autorka se v knize občas snaží porovnávat neporovnatelné: například v kapitole o genderové socializaci rozebírá nejprve příklady výchovy dívek a chlapců z Etiopie, Indie či Nepálu, načež se přesouvá ke zcela „západnímu“ problému tzv. růžovo-modrého dělení. Příklady jsou jistě zajímavé, ovšem kontexty jsou natolik různé, že by jejich popisu mohla být věnována celá kniha. S tím souvisí i další limit této knihy, a to ten, že jednotlivá témata v knize jsou velmi obsáhlá (zvláště v kombinaci s tím, že témata se autorka snaží popsat globálně). To autorce často neumožňuje prozkoumat dané téma do hloubky, a tak v některých případech pluje pouze po povrchu, který je však čtenářkám a čtenářům (především z řad odborné veřejnosti) s velkou pravděpodobností znám. Přesto lze říci, že všechny části knihy vedou čtenářky a čtenáře k tomu, aby se za-

mysleli nad různými skutečnostmi, které ovlivňují, jak muži k ženám obvykle přistupují a proč je tak málo mužů, kteří bojují za genderovou rovnost.

Otázkou, která vyvstává po přečtení knihy, však je, zda je zapojování mužů do „feministické revoluce“ opravdu tím klíčovým faktorem, který povede k genderové rovnosti ve společnosti. Opravdu to bez mužů nepůjde? Nevychází tento požadavek spíše z esencialistických východisek, která jsou v kontextu současného feministického myšlení do jisté míry irelevantní? Neměli bychom podporovat (a usilovat o) zejména zapojení těch mužů, kteří mohou být jako příslušníci určité skupiny mužů marginalizovaných současným genderovým řádem spolunositeli společenské změny? Pokud klademe důraz na zapojení mužů, nepřístupujeme tím však na současné patriarchální nastavení společenského řádu? A pokud ano, je to špatný směr, nebo jen utilitaristické využití dostupných prostředků? Nechtějí si čtenářky a čtenáři na tyto otázky odpovědi po přečtení knihy sami.

PROSTITUCE, NEBO SEXUÁLNÍ PRÁCE? JDE O PRÁVA

A OCHRANU TĚCH, KDO JI VYKONÁVAJÍ / KATEŘINA LIŠKOVÁ

HAVELKOVÁ, BARBARA, BELLAK-HANČILOVÁ, BLANKA (EDS.). 2014.

CO S PROSTITUCÍ? VEŘEJNÉ POLITIKY A PRÁVA OSOB V PROSTITUCI. PRAHA: SLON.

Sex za úplatu je tématem, které spolehlivě rozhádá (téměř) jakoukoli skupinku feministek. Nebudou schopny se shodnout už na názvosloví. Má se používat termín prostituce, nebo sexuální práce? Zatímco první konotuje něco možná nečistého a rozhodně nerovného, co by se mělo zakázat, druhý implikuje legální sféru, kde vyjednávají svobodní aktéři. Zatímco první přístup odhlíží od možnosti svobodné volby osob, které sex prodávají, ten druhý riskuje podcenění

reality genderové hierarchie, v níž ke směně dochází. Kdyby kniha byla psána jen z jedné perspektivy, bylo by čtenářstvo ochuzeno. Považuji za velkou přednost monografie, že její autorský kolektiv je rozdělen a jsou v něm reprezentovány obě pozice.

Hned v první kapitole obě editorky zaujímají odlišná stanoviska, která jsou jak teoretická, tak osobní. Zatímco Barbara Havelková zastává pozici proti sexuální dominan-

mi různých znevýhodnění či zvýhodnění, jež mužská sociální identita v různých fázích životního cyklu pro různé vrstvy obyvatel s sebou přináší. Konference tak nabídla pestrá a bohatou škálu prezentací výzkumů, terénní práce i konkrétních politik na poli vtahování mužů, zejména mladých mužů, do genderové rovnosti nebo analýz faktorů, které stojí za jejich dosud slabým zapojením.

Konferenčním vylepšením byla i online aplikace do chytrých telefonů, tabletů a notebooků, kde bylo možné strukturovaně dohledávat program jednotlivých bloků, anotace příspěvků a informace o změnách nebo dalších aktuálních událostech. Bohužel, pro všechny účastníky bez lokálního datového připojení byla nakonec nevyužitelná, neboť v místě konference nebyla wifi zdarma. Samotný tištěný program akce nabízel jen základní orientaci v názvech prezentací jednotlivých bloků a jménech prezentujících bez institucionální či disciplinární afiliace. Vyvolalo to řadu překvapení a nečekaných situací návštěvníků v konkrétních sekcích a zároveň (je otázkou, do jaké míry záměrný či předjímaný) intenzivní sociální kontakt účastníků a účastnic při vzájemném zjišťování, které jméno a či prezentace by jim neměla uniknout. Důsledek těchto okolností byl překvapivě užitečný, dostali jste se na sekce a k diskusím, jež sice třeba nenaplnily vaše očekávání, zato jste získali intenzivní pocit prolínání a možností spolupráce napříč tématy, sektory, disciplínami i přístupy – od individuálních terapií přes sociálněvědný výzkum a výuku až po změny politik Organizace spojených národů. Mělo to mnohem lepší efekt, než se dalo od účasti na mezinárodní konferenci čekat.

Poznámky

1 Jde o konferenci, na níž vznikl rozhovor Christiana McMahona s Raewyn Connell exkluzivně uveřejněný v tomto čísle časopisu.